

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ερωτήσεις - Απαντήσεις

Σχολική Χρονιά 2012 - 2013

Συντακτική Ομάδα

Μιχάλης Μάρκου – Εκπαιδευτικός, Υποστηρίκτης Ν.Α.Π. Λογοτεχνίας

Ελένη Μηνά – Εκπαιδευτικός, Υποστηρίτρια Ν.Α.Π. Λογοτεχνίας

Άννα Κουμπάνου - Εκπαιδευτικός, Υποστηρίτρια Ν.Α.Π. Λογοτεχνίας

Δήμητρα Μέσσιου

Επιθεωρήτρια Δημοτικής Εκπαίδευσης, Σύνδεσμος Ε.Δ.Ε. για το Ν.Α.Π. Λογοτεχνίας

Πίνακας περιεχομένων

σελ.

1.	Πότε εφαρμόζεται το νέο Πρόγραμμα Σπουδών της Λογοτεχνίας στην τάξη μου;	4
2.	Ποια είναι τα νέα στοιχεία – εμφάσεις του Προγράμματος Σπουδών της Λογοτεχνίας;	4
3.	Πού μπορώ να βρω ενδεικτικές διδακτικές προτάσεις (σχέδια μαθήματος);	4
4.	Πώς μπορώ να δημιουργήσω μια δική μου ενότητα;	5
5.	Γιατί τα κείμενα κατανέμονται σε θεματικούς άξονες;	6
6.	Είναι δεσμευτική η σύνδεση της κάθε ενότητας με συγκεκριμένη δυάδα τάξεων;	6
7.	Πού μπορώ να βρω κείμενα για να εντάξω σε μια ενότητα;	7
8.	Μπορούν οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί να επιλέγουν λογοτεχνικά κείμενα;	7
9.	Τι σημαίνει συνεξέταση/αντιπαραβολή κειμένων;	7
10.	Πρέπει τα κείμενα να συνεξετάζονται ταυτόχρονα;	8
11.	Τι σημαίνει «καθοδηγούμενη» δημιουργική γραφή;	8
12.	Πώς νοείται το «προαιρετικό» της δημιουργικής γραφής;	8
13.	Μπορεί να ανατίθεται η δημιουργική γραφή ως εργασία για το σπίτι;	8
14.	Μπορεί να γίνεται κοινή ανάγνωση ενός βιβλίου από την τάξη;	8
15.	Πώς μπορώ, να γνωρίζω τα στοιχεία που αναφέρονται στο λογοτεχνικό γραμματισμό;	9
15.1.	Ποιες είναι οι διαφορές του πεζού από το ποίημα;	9
15.2.	Τι είναι ο αφηγητής;	9
15.3.	Ποια είναι η διαφορά του διηγήματος, από τη νουβέλα και το μυθιστόρημα;	10
15.4.	Τι είναι τα απομνημονεύματα;	10
15.5.	Τι είναι η αυτοβιογραφία;	11
15.6.	Τι είναι οι θρύλοι;	11
15.7.	Τι είναι ο μύθος;	11
15.8.	Ποια είναι τα χαρακτηριστικά του παραμυθιού;	12
15.9.	Ποια η διαφορά του παραμυθιού από το μύθο;	13
15.10.	Τι είναι τα χρονικά; (αφήγηση)	13
15.11.	Πότε έχουμε παρηχήσεις;	13
15.12.	Τι ονομάζουμε συνήχηση;	14
15.13.	Ποια είδη μέτρων έχουμε;	14
15.14.	Τι ονομάζουμε ημιστίχο, τι στίχο και τι στροφή;	15
15.15.	Πότε έχουμε ομοιοκαταληξία;	16
15.16.	Ποιους βασικούς τύπους ομοιοκαταληξίας έχουμε;	16

15.17.	Τι ονομάζουμε έμμετρο λόγο (έμμετρη ποίηση);	17
15.18.	Τι είναι ο ελεύθερος στίχος;	17
15.19.	Τι ονομάζουμε επώνυμη ποίηση;	18
15.20.	Τι είναι η ακροστιχίδα;.....	18
15.21.	Τι είναι τα δημοτικά τραγούδια;.....	18
15.22.	Τι είναι οι μαντινάδες;	19
15.23.	Τι είναι τα τσιαττιστά;.....	19
15.24.	Τι είναι το χαϊκού;	20
15.25.	Τι είναι το λίμερικ;	20
15.26.	Τι είναι τα νανουρίσματα;	20
15.27.	Τι είναι τα ταχταρίσματα;	21
15.28.	Τι είναι ο γλωσσοδέτης;.....	21
15.29.	Τι είναι το ανέκδοτο;.....	22
15.30.	Τι είναι τα αινίγματα;.....	22
15.31.	Τι είναι το θέατρο σκιών;.....	22
15.32.	Τι είναι τα λογοπαίγνια;.....	23
15.33.	Τι είναι η παροιμία;.....	23
15.34.	Ποια είναι τα χαρακτηριστικά των κόμικς;.....	23

1. Πότε εφαρμόζεται το νέο Πρόγραμμα Σπουδών της Λογοτεχνίας στην τάξη μου;

Η Λογοτεχνία εντάσσεται στο Ωρολόγιο Πρόγραμμα στα πλαίσια του μαθήματος Γλώσσα και Πολιτισμός. Για την εφαρμογή του νέου Προγράμματος Σπουδών της Λογοτεχνίας, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να επιλέγουν μία έως δύο θεματικές ενότητες κάθε τρίμηνο, μαζί με τα αναγκαία στοιχεία του λογοτεχνικού γραμματισμού.

Στο μεταβατικό αυτό στάδιο, μέχρι την πλήρη εφαρμογή του Προγράμματος Σπουδών (2014 – 2015), οι εκπαιδευτικοί μπορούν να επιλέξουν και να εφαρμόσουν μία έως δύο θεματικές ενότητες, από το Φεβρουάριο μέχρι τον Ιούνιο.

2. Ποια είναι τα νέα στοιχεία - εμφάσεις του Προγράμματος Σπουδών της Λογοτεχνίας;

- Στο Πρόγραμμα Σπουδών της Λογοτεχνίας, η υποχρεωτική εκπαίδευση (Προδημοτική - Δημοτική – Μέση) νοείται ως ενιαίος κορμός.
- Το περιεχόμενο του μαθήματος αναδιαρθρώνεται σε τέσσερις θεματικούς άξονες, ενώ γίνεται ισόρροπη παρουσίαση του περιεχομένου μαζί με στοιχεία της λογοτεχνικής θεωρίας (λογοτεχνικός γραμματισμός).
- Στις βασικές δεξιότητες του λογοτεχνικού γραμματισμού έχει συμπεριληφθεί και η ανάπτυξη της δημιουργικότητας των μαθητών μέσω της βαθμιαίας εξοικείωσής τους με συγγραφικές πρακτικές (δημιουργική γραφή).
- Στο Πρόγραμμα Σπουδών, έχουν καθοριστεί δείκτες επιτυχίας (ανά εκπαιδευτική βαθμίδα και επίπεδο τάξεων), ενώ η διδακτική μεθοδολογία που προτείνεται είναι συμβατή με τη νέα παιδαγωγική της «κριτικής πολιτισμικής εγγραμματοσύνης» και τον εκσυγχρονισμό της διδασκαλίας, μέσω της λελογισμένης χρήσης των νέων τεχνολογιών.
- Κάθε κείμενο συνεξετάζεται - συγκρίνεται - αντιπαραβάλλεται με άλλα κείμενα ή/ και με έργα τέχνης (έργα ζωγραφικής, φωτογραφίες, γλυπτά κ.λπ.).
- Επιδιώκεται να γίνονται, όπου είναι δυνατόν, διαθεματικές συναρτήσεις με άλλα γνωστικά αντικείμενα.
- Τα θέματα αντικρίζονται από τη σύγχρονη οπτική, γίνεται δηλαδή επικαιροποίηση της ύλης.
- Επιδιώκεται, τα παιδιά να είναι τελικά σε θέση να αποτιμούν, να αξιολογούν το λογοτεχνικό έργο.

3. Πού μπορώ να βρω ενδεικτικές διδακτικές προτάσεις (σχέδια μαθήματος);

Στην ιστοσελίδα της Λογοτεχνίας βρίσκονται αναρτημένες διδαχθείσες ενότητες και διδακτικές προτάσεις, για διευκόλυνση των εκπαιδευτικών, τις οποίες μπορούν να χρησιμοποιήσουν αυτούσιες ή να τις διαφοροποιήσουν. Διευκρινιστικά, ως διδαχθείσες ενότητες βρίσκονται αναρτημένες οι ενότητες οι οποίες σχεδιάστηκαν και εφαρμόστηκαν στο «μπόλιασμα» κατά τη σχολική χρονιά 2010-2011, από ομάδα μάχιμων εκπαιδευτικών και οι οποίες αναθεωρήθηκαν μετά την εφαρμογή τους. Ως διδακτικές προτάσεις, βρίσκονται αναρτημένες ενότητες οι οποίες σχεδιάστηκαν από την Ομάδα

Υποστήριξης του Προγράμματος Σπουδών της Λογοτεχνίας. Το υλικό συνεχίζει να εμπλουτίζεται σε συνεργασία και με άλλους εκπαιδευτικούς. Από τις προτεινόμενες ενότητες που υπάρχουν αναρτημένες στην ιστοσελίδα οι εκπαιδευτικοί μπορούν να επιλέξουν, είτε να εφαρμόσουν ολόκληρη την ενότητα, προσαρμοσμένη στις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών τους και τις δικές τους λογοτεχνικές γνώσεις και ευαισθησίες, είτε και ένα ή περισσότερα μαθήματα από αυτές. Σε αυτές δίδονται μια σειρά από κείμενα, πάνω στα οποία στηρίζεται η ενότητα, και σε ορισμένες περιπτώσεις και άλλα επιπρόσθετα κείμενα, με τα οποία θα μπορούσαν να αντικατασταθούν τα προτεινόμενα. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να επιλέξουν μια άλλη σειρά συνεξεταζόμενων κειμένων, υπό τον όρο βέβαια ότι αυτά συνομιλούν όντως μεταξύ τους.

4. Πώς μπορώ να δημιουργήσω μια δική μου ενότητα;

Για διευκόλυνση των εκπαιδευτικών στις πρώτες εφαρμογές του Νέου Προγράμματος Σπουδών της Λογοτεχνίας – Δημοτικής, έχουν ετοιμαστεί από την Ομάδα Υποστήριξής του, μια σειρά ενότητων τις οποίες μπορεί να εφαρμόσουν στην τάξη τους (βλ. ερώτηση 3). Ωστόσο, ο κάθε εκπαιδευτικός μπορεί να δημιουργήσει μια δική του ενότητα με βάση το νέο Πρόγραμμα Σπουδών της Λογοτεχνίας.

Ακολουθεί μια ενδεικτική πορεία, βήμα – βήμα, για την οργάνωση ενότητας, με τον τρόπο που ακολουθείται και στο φύλλο εργασίας που θα βρείτε στην ιστοσελίδα, στο σύνδεσμο «Επιμορφωτικό Υλικό».

- **Επιλογή θεματικού άξονα και θεματικής ενότητας** (π.χ. Θεματικός Άξονας: Λογοτεχνία και Φύση – Θεματική Ενότητα: Παραδοσιακό και Αστικό περιβάλλον)
- **Εντοπισμός ειδικών διδακτικών στόχων της ενότητας στο Πρόγραμμα Σπουδών** (Αξιακό - γνωστικό περιεχόμενο / Λογοτεχνικός γραμματισμός)
- **Εύρεση και επιλογή κειμένων** (π.χ. κείμενα από ανώνυμη/«λαϊκή» και επώνυμη/«έντεχνη», παλαιότερη και νεότερη, ελληνική και ξένη λογοτεχνία)
- **Καθορισμός θέματος** (π.χ. Παιδικά παιχνίδια στο αστικό και παραδοσιακό περιβάλλον)
- **Διαμόρφωση ομάδων κειμένων για συνεξέταση** (κείμενα που συνομιλούν ως προς το θέμα, τη μορφή, την οπτική γωνία)
- **Εύρεση συμπληρωματικού υλικού για εμπλουτισμό της ενότητας** (π.χ. έργα τέχνης, ταινίες, βίντεο, κόμικς, φωτογραφίες, τραγούδια κ.λπ.)
- **Καταγραφή ειδικών στόχων λογοτεχνικού γραμματισμού - αξιακού περιεχομένου για κάθε μάθημα**
- **Σχεδιασμός μαθημάτων ενότητας** (δραστηριότητες γνωστικού – αξιακού περιεχομένου/ λογοτεχνικού γραμματισμού, δημιουργικής γραφής, ομαδοσυνεργατικές εργασίες τύπου project)
- **Εντοπισμός διαθεματικών συναρτήσεων** (προεκτάσεις σε άλλα μαθήματα του Α.Π.)
- **Αναστοχασμός σε σχέση με τους τρεις πυλώνες των ΝΑΠ** (εάν δηλαδή το μάθημα κατευθύνεται σωστά προς ένα επαρκές και συνεκτικό σώμα γνώσεων, στην καλλιέργεια αξιών, στάσεων και

συμπεριφορών που διακρίνουν το δημοκρατικό πολίτη και στην ανάπτυξη κομβικών δεξιοτήτων, ικανοτήτων-κλειδιών που απαιτούνται στην κοινωνία του 21ου αιώνα).

5. Γιατί τα κείμενα κατανέμονται σε θεματικούς άξονες;

Η οργάνωση του Προγράμματος Σπουδών Λογοτεχνίας γίνεται σε τέσσερις **θεματικούς άξονες (φύση, κοινωνία, ιστορία, φαντασία)**, για πρακτικούς λόγους. Η Ομάδα Υποστήριξης του Προγράμματος Σπουδών της Λογοτεχνίας αναγνωρίζει ότι τα κείμενα δεν μπορούν να ανήκουν αντικειμενικά σε ένα μόνο άξονα ή να έχουν γραφτεί σκόπιμα ώστε να θίγουν ένα θέμα. Ένα κείμενο, λοιπόν, μπορεί να ανήκει σε περισσότερους από έναν άξονες. Η συνεξέτασή του με άλλα κείμενα είναι που τοποθετεί το μάθημα, ως διδακτική πρόταση, κάτω από συγκεκριμένο άξονα και συγκεκριμένη ενότητα. Τέλος, μέσα από την οργάνωση των κειμένων σε θεματικούς άξονες, διασφαλίζεται ότι οι μαθητές θα έχουν την ευκαιρία να εξοικειωθούν με τις πτυχές του κόσμου στην ολότητά του.

6. Είναι δεσμευτική η σύνδεση της κάθε ενότητας με συγκεκριμένη δυάδα τάξεων;

Η σύνδεση της κάθε ενότητας με συγκεκριμένη δυάδα τάξεων ακολουθεί τη λογική της «βαθμιδωτής» ανάπτυξης του Προγράμματος Σπουδών, γίνεται δηλαδή κατά λογική ακολουθία από το στοιχειώδες στο πιο σύνθετο (σύμφωνα με την αρχή της σπειροειδούς οργάνωσης της ύλης).

π.χ. Θεματικός Άξονας: Λογοτεχνία και Φύση

Α' και Β' τάξη: Γεωφυσικό και Βιοφυσικό περιβάλλον:

θαλάσσιο, πεδινό και ορεινό περιβάλλον – ζώα της άγριας φύσης και κατοικίδια

Γ' και Δ' τάξη: Ανθρωπογεωγραφία: παραδοσιακό/αγροτικό και αστικό περιβάλλον –

ο άνθρωπος της «υπαίθρου» και ο άνθρωπος «της πόλης»

Ε' και Στ' τάξη: Φυσικός τρόπος ζωής και αθλητικό ιδεώδες – Καταστροφή και προστασία του

περιβάλλοντος, είδη υπό εξαφάνιση

Ωστόσο, η σύνδεση αυτή είναι ενδεικτική και αφήνεται στη διακριτική ευχέρεια των εκπαιδευτικών να προσαρμόσουν – συνδυάσουν τα θέματα, ανάλογα με το επίπεδο και το δυναμικό της τάξης. Εκείνο που θα πρέπει να τηρείται είναι η μετάβαση από το απλό ή το πιο οικείο στο πιο σύνθετο, με γνώμονα την ωριμότητα των μαθητών. Η διδασκαλία των θεμάτων, επιτρέπει **ευελιξία εντός πλαισίων**: οι εκπαιδευτικοί επιλέγουν, αναλόγως των αναγκών και των δυνατοτήτων των μαθητών, ποιες πτυχές θα αναδείξουν από κάθε θεματικό άξονα, κλιμακωτά από τα πιο απλά στα πιο σύνθετα στοιχεία. Το ζητούμενο είναι, να εξασφαλίζεται ότι τα παιδιά επιτυγχάνουν τους στόχους του Προγράμματος Σπουδών και ότι φτάνουν στους δείκτες επιτυχίας για κάθε βαθμίδα και τάξη. Ολοκληρώνοντας, τα παιδιά, τη μαθητεία τους στο Δημοτικό, επιδιώκεται να έχουν έρθει σε επαφή με ό,τι περιλαμβάνεται στο αναλυτικό πρόγραμμα της λογοτεχνικής τους μόρφωσης από πλευράς θεμάτων.

7. Πού μπορώ να βρω κείμενα για να εντάξω σε μια ενότητα;

Στην ιστοσελίδα της Λογοτεχνίας, υπάρχει αναρτημένος ο **Οδηγός Εκπαιδευτικού**, ο οποίος βρίσκεται υπό συνεχή εμπλουτισμό, και περιλαμβάνει κείμενα μέσα από τα υφιστάμενα σχολικά ανθολόγια, τα βιβλία Γλώσσας και από άλλα σχολικά βιβλία στα οποία έχει άμεση πρόσβαση ο εκπαιδευτικός. Επίσης, κείμενα που έχουν ενταχθεί στις διδαχθείσες ενότητες και τις διδακτικές προτάσεις, οργανωμένα έτσι ώστε να στοχεύουν στην επίτευξη των στόχων του Προγράμματος Σπουδών της Λογοτεχνίας αλλά και των γενικότερων αρχών του Αναλυτικού Προγράμματος. Επιπρόσθετα, η ομάδα εργάζεται για την ετοιμασία τριών **ανθολογιών**, ένα για κάθε δυάδα τάξεων, τα οποία θα σταλούν στα σχολεία σε έντυπη μορφή. Σε αυτά προβλέπεται να υπάρχουν μια σειρά κειμένων, σε κάθε άξονα, ως προτεινόμενα για συνεξέταση ενώ θα συνοδεύονται και με οδηγό για τους εκπαιδευτικούς, στο οποίο θα μπορούν να βρουν προτεινόμενες δραστηριότητες.

Εντούτοις, τα κείμενα αυτά πρέπει να εκληφθούν ως αφητηρία, ως μια βάση υλικού, που σκοπό έχει να διευκολύνει τους εκπαιδευτικούς κάθε σχολείου στην ανεύρεση εκπαιδευτικού υλικού. Γιατί εντέλει, σύμφωνα με τη φιλοσοφία των νέων Αναλυτικών Προγραμμάτων, σκοπός του μαθήματος δεν είναι να διδαχτούν συγκεκριμένα, πάγια και αναντικατάστατα, λογοτεχνικά κείμενα αλλά μέσω «παραδειγματικών» λογοτεχνικών κειμένων να επιτευχθούν οι στόχοι που προβλέπονται από το Πρόγραμμα Σπουδών της Λογοτεχνίας.

8. Μπορούν οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί να επιλέγουν λογοτεχνικά κείμενα;

Κάθε εκπαιδευτικός πρέπει να νιώθει άνετα να διαφοροποιείται, εντός πλαισίων, είτε από τις προτεινόμενες ενότητες, είτε από τον οδηγό εκπαιδευτικού, είτε και από τα ανθολόγια, διδάσκοντας και λογοτεχνικά κείμενα που επιλέγει, με κριτήρια τις ιδιαίτερες ανάγκες των παιδιών και τις προσωπικές του λογοτεχνικές γνώσεις και ευαισθησίες, ώστε, τελικά, να εξασφαλίζεται η επίτευξη των στόχων του Προγράμματος Σπουδών και των δεικτών επιτυχίας, για κάθε βαθμίδα και τάξη. Οι εκπαιδευτικοί φροντίζουν ώστε τα κείμενα που θα διδάξουν στη διάρκεια του σχολικού έτους να καλύπτουν όλους τους θεματικούς άξονες καθώς επίσης να είναι καίρια, να φωτίζουν δηλαδή το θέμα από διαφορετικές οπτικές, έτσι ώστε το θέμα να λειτουργεί όντως ως «άξονας», σύνδεσμος για τη συνεξέταση κειμένων που αναφέρονται σε αυτό.

Στα πλαίσια αυτά, στην ιστοσελίδα του μαθήματος της Λογοτεχνίας, στην επιλογή «Συνδέσεις», έχουν περιληφθεί έγκριτες πηγές κειμένων όπως είναι το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου, Το Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού κ.λπ., στην αξιοπιστία των οποίων μπορούν να βασιστούν οι εκπαιδευτικοί που θα ανατρέξουν σ' αυτές.

9. Τι σημαίνει συνεξέταση/αντιπαραβολή κειμένων;

Η συνεξέταση/αντιπαραβολή κειμένων είναι η διαδικασία κατά την οποία δύο ή περισσότερα κείμενα εξετάζονται μαζί. Η επιλογή των κειμένων για συνεξέταση, γίνεται, στα πλαίσια που θέτουν οι άξονες και οι ενότητες, ενώ μπορεί να ορίζεται τόσο από την προέλευση των κειμένων (ανώνυμη «λαϊκή» και επώνυμη, παλαιότερη και νεότερη, ελληνική και ξένη λογοτεχνική παραγωγή), όσο και μέσα από την αντιπαραβολή αξιών, στάσεων και συμπεριφορών. Επίσης, εννοείται ότι, συνεξέταση γίνεται και όσον αφορά στοιχεία λογοτεχνικού γραμματισμού. Τα παιδιά εξοικειώνονται έτσι με την πολυφωνία, την ασυμμετρία των οπτικών γωνιών και την τεκμηριωμένη προβολή απόψεων και ιδεών.

10. Πρέπει τα κείμενα να συνεξετάζονται ταυτόχρονα;

Τα κείμενα που συνεξετάζονται μπορούν να εισάγονται στο μάθημα είτε ταυτόχρονα, είτε διαδοχικά, το ένα μετά το άλλο. Εάν τα κείμενα εισαχθούν στο μάθημα ταυτόχρονα, τότε η συνεξέταση – σύγκριση – αντιπαραβολή τους αρχίζει εξαρχής. Ο/Η εκπαιδευτικός μπορεί, για πρακτικούς λόγους, λαμβάνοντας υπόψη τις αναγνωστικές δεξιότητες των μαθητών του δημοτικού, να επιλέξει να μην παρουσιάσει ταυτόχρονα, αλλά διαδοχικά, τα κείμενα στην τάξη. Στην περίπτωση αυτή, για κάθε κείμενο που εισάγεται στο μάθημα, από το πρώτο ακόμα, η έμφαση θα πρέπει να είναι στα στοιχεία εκείνα που το κάνουν να συνομιλεί με τα άλλα κείμενα που επέλεξε για συνεξέταση. Η ένταξη κάθε νέου κειμένου μπορεί να γίνει είτε την ίδια ημέρα, είτε την επόμενη.

11. Τι σημαίνει «καθοδηγούμενη» δημιουργική γραφή;

Η δημιουργική γραφή, καταρχήν, αφορά σε δραστηριότητες που προκύπτουν μέσα από τα κείμενα που τυγχάνουν επεξεργασίας στην τάξη. Η δημιουργική γραφή θα πρέπει, ως εκπαιδευτική δραστηριότητα, να είναι «καθοδηγούμενη από τον διδάσκοντα αντί να αναπτύσσεται ασύδοτα». Είναι φανερό, από τα παραπάνω, ότι θα πρέπει να δίνονται στους μαθητές εναύσματα που να τους παρωθούν προς μια συγκεκριμένη λογοτεχνική γραφή, έτσι ώστε στο τέλος της δραστηριότητας να έχουν προσοικειωθεί ένα λογοτεχνικό είδος (π.χ. την μικρή ιστορία ή το λίμερικ) ή μια συγγραφική τεχνική (π.χ. την ομοιοκαταληξία) και να αισθάνονται ικανοί να γράψουν κείμενα σύμφωνα με τους κανόνες που έχουν αφομοιώσει. Στα πλαίσια αυτά, εντάσσεται και η διαμόρφωση κατάλληλου κλίματος διδασκαλίας: ευχάριστη και παιγνιώδης ατμόσφαιρα, λειτουργία της τάξης ως εργαστηρίου έρευνας και συμμετοχικής μάθησης, ώστε τα παιδιά να νιώσουν ελεύθερα και να θελήσουν να εκφραστούν δημιουργικά.

12. Πώς νοείται το «προαιρετικό» της δημιουργικής γραφής;

Στο Πρόγραμμα Σπουδών γίνεται αναφορά και στο «προαιρετικό» της δημιουργικής γραφής. Έτσι, οι δραστηριότητες δημιουργικής γραφής, θα πρέπει να είναι «προαιρετικές» με την έννοια ότι, εφόσον κάποιο παιδί δεν επιθυμεί να ασκηθεί στο γράψιμο, θα πρέπει να επιλέξει μιαν άλλη δραστηριότητα του λογοτεχνικού γραμματισμού που έρχεται ως εναλλακτική δραστηριότητα δημιουργικής γραφής όπως: φωναχτή ανάγνωση και κριτική ακρόαση απαγγελιών, εντρύφηση στις τέχνες της εικονογράφησης βιβλίων, της τυπογραφίας και της βιβλιοδεσίας.

Εννοείται ότι, στα πλαίσια της διαδικασίας της μάθησης, ο εκπαιδευτικός καθοδηγεί και δημιουργεί συνθήκες τέτοιες, δίδοντας κίνητρα και επιβραβεύοντας το αποτέλεσμα, ώστε να γεννηθεί στο παιδί η εσωτερική ανάγκη να γράψει.

13. Μπορεί να ανατίθεται η δημιουργική γραφή ως εργασία για το σπίτι;

Η δημιουργική γραφή γίνεται κατά κύριο λόγο στην τάξη, εφόσον αυτή καθοδηγείται από τον/την εκπαιδευτικό. Ωστόσο, στα πλαίσια ενίσχυσης της δημιουργικής γραφής, τα παιδιά πρέπει να νιώθουν ελεύθερα, εάν επιθυμούν, να εκφραστούν δημιουργικά και στο σπίτι.

14. Μπορεί να γίνεται κοινή ανάγνωση ενός βιβλίου από την τάξη;

Παράλληλα, και όχι σε βάρος του Προγράμματος Σπουδών της Λογοτεχνίας, το οποίο είναι δομημένο με τρόπο ώστε να στοχεύει σε συγκεκριμένα αποτελέσματα, μπορούν να γίνονται και άλλες

δραστηριότητες που προάγουν το γενικότερο στόχο της φιλιανγνωσίας. Τέτοιες δραστηριότητες μπορεί να είναι η κοινή ανάγνωση ενός βιβλίου από την τάξη ή από μια ομάδα παιδιών, τα οποία λειτουργούν ως λέσχη ανάγνωσης.

Λέσχη ανάγνωσης ονομάζεται μια ομάδα ανθρώπων που έχουν συμφωνήσει να συναντιούνται σε τακτά διαστήματα (συνήθως μία φορά τον μήνα) και να συζητούν για βιβλία που αποφάσισαν να διαβάσουν από κοινού. Η Λέσχη Ανάγνωσης αποτελείται ουσιαστικά από μια παρέα, με κοινό παρανομαστή και επιδίωξη την ανάγνωση και τη συζήτηση. Λειτουργεί με απλό τρόπο αποσκοπώντας στην καλλιέργεια της σχέσης μας με το διάβασμα και είναι ένας ευχάριστος και εποικοδομητικός τρόπος (μάθησης) για τον ελεύθερό μας χρόνο. Τα άτομα που συμμετέχουν σε αυτή μπορούν να ασχοληθούν με διάφορα λογοτεχνικά είδη (μυθιστόρημα, διήγημα, ποίηση, δοκίμιο) ή να επιλέξουν μια συγκεκριμένη θεματολογία. Ενδεικτικά αναφέρουμε τις λέσχες που ασχολούνται με τη μαθηματική λογοτεχνία, τη φιλοσοφία, τη γαστρονομία. Όλα εξαρτώνται από τα ενδιαφέροντα των μελών της.

Επιπρόσθετα, μπορούν να γίνονται λογοτεχνικές ημερίδες, καθώς και εβδομαδιαία και δεκαπενθήμερα αφιερώματα, με τρόπο, όμως, που να μην αποτελούν υποκατάστατο του μαθήματος της Λογοτεχνίας.

15. Πώς μπορώ, να γνωρίζω τα στοιχεία που αναφέρονται στο λογοτεχνικό γραμματισμό;

Το παιδί σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να αναλωθεί σε στοιχεία θεωρίας της λογοτεχνίας. Για αποκλειστική χρήση από τους εκπαιδευτικούς, υπάρχουν ενσωματωμένες στις παρουσιάσεις της Ομάδας, στην ιστοσελίδα, κάτω από το σύνδεσμο «Επιμορφωτικό υλικό» ορισμένα από αυτά τα στοιχεία, π.χ. τι είναι παρήχηση/συνήχηση. Επίσης, κάποια από αυτά τα στοιχεία εξηγούνται και στο βιβλίο «Δημιουργική Γραφή – Οδηγίες Πλεύσεως», ενώ στόχος της ομάδας είναι να καλύψει περαιτέρω σχετικά θέματα, προσφέροντας συνεχή επιμόρφωση.

Για διευκόλυνση των εκπαιδευτικών ακολουθούν απαντήσεις σε ερωτήματα που αφορούν βασικά στοιχεία λογοτεχνικού γραμματισμού:

15.1. Ποιες είναι οι διαφορές του πεζού από το ποίημα;

Στο ποίημα, σε αντίθεση με το πεζό, η δομή («πλοκή») δεν συμπίπτει πάντα με τη γραμμική εξέλιξη των εξιστορούμενων γεγονότων. Το πεζό κείμενο έχει, συνήθως, μια συγκεκριμένη δομή με αρχή, μέση και τέλος, στην οποία μπορούμε να διακρίνουμε τα διάφορα επεισόδια (αλλαγή χώρου, χρόνου, προσώπων). Τα πεζά κείμενα γράφονται, συνήθως, σε συνεχή λόγο. Τα ποιητικά κείμενα έχουν συνήθως μέτρο (ρυθμό, στροφές, στίχους), ρίμα και πυκνό νόημα, ή τουλάχιστον ένα από αυτά.

15.2. Τι είναι ο αφηγητής;

Το πρόσωπο που μεταφέρει λεκτικά –γραπτά ή προφορικά, σε κάποιους άλλους, μιαν ιστορία. Η «φωνή» που αναλαμβάνει την ευθύνη της αφηγηματικής πράξης (Πρωτοπρόσωπη ή τριτοπρόσωπη).

(πρωτοπρόσωπη αφήγηση)

*Με το μπρίκι του καπετάν Φαράση αρμένιζα μισοκάναλα εκείνη τη νύχτα. Σπάνια νύχτα! πρώτη και τελευταία **θαρρώ** στη ζωή μου. Τι είχαμε φορτωμένο; Τι άλλο από σιτάρι. Πού πηγαίναμε; Πού αλλού από τον Πειραιά. Πράγματα και τα δυο που τα **έκαμα** το λιγότερο είκοσι φορές. Μα εκείνη τη βραδιά **ένιωθα** τέτοιο πλάκωμα στην ψυχή, που **κινδύνευα** να λιγοθυμήσω.*

(Ανδρέας Καρκαβίτσας, «Η γοργόνα»)

(τριτοπρόσωπη αφήγηση)

*Ο στρατιώτης Μπεν, Αμερικανός απ' το Κονέκτικιουτ, **πήρε** απ' το λουρί το τουφέκι του και, σέρνοντάς το ανέμελα, **πήγε** στη σκοπιά ν' αντικαταστήσει το Μακ. Η σκοπιά ήταν σύρριζα στην όχθη. Μικρή, τοξωτή γέφυρα άπλωνε ως εκεί τα σιδερένια της δοκάρια, στημένη πάνω απ' το ποτάμι που χώριζε τους δυο στρατούς.*

(Μενέλαος Λουντέμης, «Το σιδερένιο ποτάμι»)

15.3. Ποια είναι η διαφορά του διηγήματος, από τη νουβέλα και το μυθιστόρημα;

Το διήγημα είναι είδος πεζογραφήματος, αφήγηση που είναι συντομότερη από το μυθιστόρημα, με λίγα συνήθως πρόσωπα και με υπόθεση φανταστική ή πραγματική.

Η νουβέλα είναι λογοτεχνική σύνθεση σε πεζό λόγο, που είναι μικρότερη σε έκταση και απλούστερη σε πλοκή από το μυθιστόρημα, μεγαλύτερη όμως και πιο σύνθετη από το διήγημα.

Το μυθιστόρημα είναι μακροσκελής φανταστική διήγηση που αναφέρεται σε ορισμένα πρόσωπα και σε ορισμένη σειρά γεγονότων τα οποία σχετίζονται με αυτά και διαδραματίζονται σε ορισμένο χώρο και χρόνο.

15.4. Τι είναι τα απομνημονεύματα;

Διηγήσεις για γεγονότα τα οποία αυτός που τα διηγείται τα έζησε με τρόπο άμεσο, πήρε δηλαδή μέρος σ' αυτά ή τα παρακολούθησε ως αυτόπτης μάρτυρας.

Σε δέκα ημέρες περάσοντας τους έγραψα εις το Λεοντάρι, ότι «να έλθητε να πιάσουμε το Βαλτέτσι». Και τότε εκίνησε ο Μπειζαντές, οι Πετροβαίοι και Μεσσήνιοι 1200, Παπατσώνης. Επήγα και εγώ εις το Βαλτέτσι, τους λέγω: «Να φτιάσετε τα ταμπούρια κλειστά. Εις την άκρη του χωριού ήταν μία εκκλησιά, να γένει ταμπούρι, καθώς και δύο καταράχια, που ενδιαφέρονταν το χωριό, οπού, αν έλθουν οι Τούρκοι, να κλεισθείτε μέσα». Μου απεκρίθησαν εκείνοι: «Χανόμεθα». -«Εσείς κλεισθείτε και εγώ σας έρχομαι μεντάτι, σας παίρνω εις τον λαιμό μου». Εκείνη την ίδια ώρα, οπού ημείς εφτιάναμε αυτό, ήλθεν ο

Κεχαϊάς με 4000 εις την Βοστίτσα από τα Γιάννινα, έκαψε την Βοστίτσα, επέρασε εις τα Μαύρα Λιθάρια ατουφέκιστος, έκαψε την Κόρινθο.

(Θ. Κολοκοτρώνης, «Η μάχη στο Βαλτέτσι»]

15.5. Τι είναι η αυτοβιογραφία;

Συνεχές αφηγηματικό κείμενο, στο οποίο ένας άνθρωπος γράφει ο ίδιος την ιστορία της ζωής του (ή ένα μέρος της).

Ποιο παιδί δεν αγαπά τα ζώα και ποιο παιδί από τα πιο μικρά του χρόνια δε λαχταρά ν' αποκτήσει κάτι ζωντανό δικό του, καθαυτό δικό του; Χαίρεται να το νιώθει στην εξουσία του, να το φροντίζει για την τροφή του, να του καθαρίζει το κλουβί του, αν είναι πουλί, να του συγυρίζει το σπιτάκι του ή τη γωνιά του, αν είναι τετράποδο. Κι εγώ είχα την τύχη να περάσουν πολλά ζωντανά από τα παιδιάτικά μου χέρια, τα περισσότερα σταλμένα από συγγενείς και φίλους στον πατέρα μου για μένα. Θυμούμαι το πρώτο μου καναρίνι, ένα μαυριδερό πουλάκι, που μπήκε στο σπίτι μας φευγάτο από κάπου αλλού, και το πιάσαμε με μια βρεμένη πετσέτα. Βρέθηκε θηλυκό και δεν κελαηδούσε. Το λέγαμε Μαυρίκα....

(Γεώργιος Δροσίνης, «Σκόρπια φύλλα της ζωής μου»)

15.6. Τι είναι οι θρύλοι;

Είναι αφηγήσεις που αφορούν ανθρώπινες ενέργειες, που συχνά έχουν παραποιηθεί από τη λαϊκή φαντασία.

Όταν εγίνονταν οι αλληπάλληλες πειρατικές επιδρομές των Σαρακηνών στην Κύπρο, οι βυζαντινοί αυτοκράτορες έστελναν ηρωικούς Έλληνες πολεμάρχους από τον Ταύρο της Μικρασίας να προστατέψουν το νησί. Ήταν οι λεγόμενοι Ακρίτες, που φύλαγαν τα σύνορα, τα «στρατοτόπια» όπως τα ονόμαζαν. Κάτι άντρες ορμητικοί και γενναίοι. Στρατιώτες καθαλαραίοι και πεζοί, που αψηφούσαν το θάνατο, έτοιμοι να επιτεθούν στον εχθρό με το κοντάρι τους και με το φοβερό σιδερένιο τους ρόπαλο.

(«Ένας λαϊκός θρύλος για τον Πενταδάχτυλο της Κύπρου» από το βιβλίο Αθηνά Ταρσούλη, Από το Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού www.snhell.gr)

15.7. Τι είναι ο μύθος;

Αλληγορική αφήγηση με προσωποποιήσεις ζώων ή πραγμάτων, που έχει σκοπό να παρουσιάσει μια πρακτική αλήθεια και να δώσει το λεγόμενο ηθικό δίδαγμα ή απόφθεγμα, καθώς και με προσωποποιήσεις - θεοποιήσεις κύριων υλικών στοιχείων που έχει σκοπό να εξηγήσει κάτι, όπως η θρησκεία, ή η φυσική και η χημεία. Ο μύθος αφορά, συνήθως, ένα περιστατικό, το οποίο καταλήγει σ' ένα σαφές δίδαγμα, μέσα από το επιμύθιό του.

Μια αλεπού κι ένας πίθηκος περπατούσαν στον ίδιο δρόμο και μάλωναν για την ευγενική τους καταγωγή. Έλεγαν και οι δυο ένα σωρό, ώσπου έφτασαν σε κάτι τάφους. Τότε κοιτώντας προς τα κει ο πίθηκος αναστέναξε. Κι όταν η αλεπού τον ρώτησε γιατί, ο πίθηκος της είπε δείχνοντάς της τα μνήματα: «Πώς να μην κλαίω σαν βλέπω τις επιτύμβιες στήλες των απελεύθερων και των δούλων των προγόνων μου;» Τότε εκείνη τού απάντησε: «Πες όσα ψέματα θες· γιατί κανένας απ' αυτούς δεν θ' αναστηθεί για να σε ελέγξει». Έτσι και οι άνθρωποι που ψεύδονται γίνονται πολύ αλαζόνες, κυρίως όταν δεν υπάρχουν εκείνοι που θα μπορούσαν να τους ελέγξουν.

(«Αλεπού και πίθηκος» από το βιβλίο Αίσωπος, Μύθοι, Εξάντας, 1993)

15.8. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά του παραμυθιού;

Το παραμύθι είναι είδος αφηγηματικά αδρό, γεμάτο υπερβολές και αντιθέσεις. Σκοπός του είναι να ψυχαγωγήσει, να μαγέψει και, με έμμεσο τρόπο, να διδάξει, μα περισσότερο να φτάσει μέσ' από κλιμακούμενες εντάσεις στην κάθαρση: να ανακουφίσει και να εξαγνίσει. Το χαρακτηρίζει το λιτό ύφος, οι σκόπιμες επαναλήψεις και οι στερεοτυπικές εκφράσεις αρχής και τέλους, ενώ στο εσωτερικό του συναντούμε εκρηκτικά τολμήματα και ανατροπές. Η γλώσσα του παραμυθιού είναι σαφής και παραστατική, με προτάσεις σύντομες και λόγο παρατακτικό.

Μια φορά ήταν μια γάτα και βγήκε να κάνει ένα γύρο μέσα στο βουνό. Έξαφνα την αντικρύζει ένα λιοντάρι.

Η γάτα άμα είδε το λιοντάρι, ζάρωσε σ' ένα μέρος και περίμενε να δει τι θα κάνει το λιοντάρι. Το λιοντάρι πήγε κοντά της και την μυρίστηκε κι ύστερα της λέει:

– Και συ από τη δική μας τη γενιά μοιάζεις, αλλά πολύ μικρή είσαι.

Και η γάτα του λέει:

– Αν ζούσες και συ κοντά στον άνθρωπο, και συ μικρός θα ήσουν.

– Και γιατί; ρωτά το λιοντάρι, τι είναι αυτός ο άνθρωπος; Τόσο μεγάλος είναι και τόσο άγριος; Πού 'ναι τος να τον ιδώ;

Τότε η γάτα λέει:

– Έλα μαζί μου να σου τον δείξω.

Το λιοντάρι άκουσε της γάτας τα λόγια και άρχισαν να περπατούν. Περπατώντας μέσα στο βουνό, βλέπουν έναν άνθρωπο που έκοβε ξύλα.

Η γάτα λέει στο λιοντάρι:

– Νά τος ο άνθρωπος.

– Συ είσαι ο άνθρωπος;

– Εγώ, λέει αυτός.

– Έμαθα που είσαι πολύ δυνατός και ήρθα να παλέψουμε.

– Πολύ καλά, να παλέψουμε... Αλλά βοήθησέ με πρώτα να σκίσω αυτό το μισοσκισμένο ξύλο κι ύστερα παλεύουμε.

– Σε βοηθώ.

– Βάλε, σαν είναι, τα χέρια σου εδώ ανάμεσα στη σκισμάδα του ξύλου, για να το σκίσω.

Το λιοντάρι έβαλε τα χέρια του, κι ο άνθρωπος απόλυσε το ένα μέρος του ξύλου που βαστούσε από δω και τ' άλλο από κει και σφίχτηκαν εκεί μέσα του λιονταριού τα χέρια.

Τότε παίρνει ο άνθρωπος ένα ρόπαλο κι αρχινά, δώσ' του και δώσ' του ξύλο! πού σε τρώει, πού σε πονεί, και το έκανε σαν πεθαμένο από το ξύλο. Κατόπι άνοιξε το ξύλο και ξεπολύθηκαν του λιονταριού τα χέρια και ξαπλώθηκε σαν ψόφιο. Ύστερα φορτώθηκε ο άνθρωπος ξύλα στη ράχη του, πήρε το αξινάρι του και τράβηξε για το σπίτι του. Σαν έφυγεν ο άνθρωπος, βγήκεν η γάτα, που ήταν κρυμμένη, και πήγε κοντά στο λιοντάρι και το ρώτησε, άμα ήρθε στον εαυτό του:

– Πώς σου φάνηκεν ο άνθρωπος;

– Εγώ, αν ήμουν στη θέση σου, από σένα ακόμα πιο μικρούτσικος θα απόμνησκα.

(«Γάτα, λιοντάρι και άνθρωπος», από το βιβλίο:
Ανθολόγιο για τα παιδιά του Δημοτικού, μέρος δεύτερο, ΟΕΔΒ, 1975)

15.9. Ποια η διαφορά του παραμυθιού από το μύθο;

Το παραμύθι έχει ως στόχο του να ανακουφίσει και να εξαγνίσει, ενώ ο μύθος να διδάξει. Ακόμα, το παραμύθι μπορεί να είναι πιο εκτενές από το μύθο, ο οποίος πρέπει να είναι σύντομος. Επίσης, η αλληγορία που είναι συστατικό χαρακτηριστικό των μύθων, δεν είναι απαραίτητη στα παραμύθια, και ακόμα και όπου υπάρχει δεν είναι τόσο πρόδηλη. Κοινό χαρακτηριστικό και των δύο ειδών είναι η λιτή γλώσσα.

15.10. Τι είναι τα χρονικά; (αφήγηση)

Γράφονται από λαϊκούς ανθρώπους και ξεκινούν από την επιθυμία να παραδοθούν στους μεταγενεστέρους αξιοσημείωτα γεγονότα που διάβασε ή έζησε ο συγγραφέας.

Εκείνους τους χρόνους, πολλοί κουρσάροι κατατρεμένοι από τα μέρη Μπαρμπαριάς και Αλτζέρι, εμαζωχτήκασι στον Έπαχτο. Ένας από τούτους τους κουρσάρους, έχοντας μάνα χριστιανή και πατέρα Τούρκον, που τον ελέγασι Ντουρατζίμπεη, είχε την αυθεντεία του κόρφου και αυθεντευε απάνου σε ούλα τα καράβια του κόρφου με φερμάνι βασιλικό· μίαν ημέρα δυο γαλαξιδιώτικες γαλιότες, θεληματικώς ή ανήξερα, δεν τον εχαιρετήσασι στο πέλαγο με σινιάλο και κανονιές· και αυτός πολύ θυμωμένος στέλνει αποκρισάρην στο Γαλαξίδι για να πάρει αυτές τες γαλιότες και τες παραδώσει στα χέρια του πειράτου· οι Γαλαξιδιώτες δεν το επαραδεχτήκασι, και ο κουρσάρος του Έπαχτου με δέκα γαλιότες, που είχασι όλο κανόνια μπρούντζινα και φοβερά, ήρθε απόξω στο λιμάνι, και τους επαραπονέθηκε δια το αφρόντε που του εκάμασι, και εγύρεψε να του πλερώσουσι τρεις χιλιάδες βενέτικα, αλλέως θέλει κάψει ούλα τα καράβια και τα σπίτια·

(«Η καταστροφή του Γαλαξιδιού» 1660 μ.Χ.)

15.11. Πότε έχουμε παρηχήσεις;

Παρηχήσεις έχουμε όταν, με τη συχνότερη χρήση ορισμένων γραμμάτων ή ίδιων φθογγικών παθών, δημιουργούμε ηχητικά ένα αποτέλεσμα που δυναμώνει το νόημα.

π.χ. το γράμμα «ρο» συνδέεται με το νερό (νερό, ρυάκι, ροή, βροχή, ρόχθος, κεραυνός). Το λ με το φως και τη γλύκα (ήλιος, λάμψη, αίγλη, γιαλός).

Μα βούρκος το νεράκι θα μαυρίσει

Έχει ο γιαλός της γλύκας τ' ακρογιάλι

(Μαβίλης)

15.12. Τι ονομάζουμε συνήχηση;

Συνήχηση είναι η εσωτερική ρίμα που βρίσκεται ενδιάμεσα στο στίχο, ώστε να υπάρξει μουσικό αποτέλεσμα.

Κάποτε φτάνουν και χαρές, τόσο πικρές και θλιβερές

Καράβια πρωτοτάξιδα

δίχως κατάρτια, ξάρτια, μες στα πλάτια

της θάλασσας, που δέρνει-τα ακυβέρνητα

(Μιλτιάδης Μαλακάσης)

15.13. Ποια είδη μέτρων έχουμε;

- Ίαμβος (τα-τά)

*Με...τού/ Μα...γιού/τις...μού/ρω...διές/τα...κόκ/κι...νά/ κε...ρά/σια
Για...δέ/στε...πώς/ χο...ρέ/υου...νέ/της...Κρή/της...τά /κο...ρά/σια*

(Μαντινάδα πεντοζάλη)

- Τροχαιός (τά-τα)

Σε...γνω/ρί..ζω'α/πό..την/ κό..ψη/ του..σπα/θιού..την/ τρώ..με/ρή

(Δ. Σολωμός)

- Ανάπαιστος (τα-τα-τά)

Στων...Ψα...ρών../την...ο...λό/μαυ...ρη...ρά/χη

Περ...πα...τώ/ντας...η...δό/ξα...μο...να/χη

(Δ. Σολωμός)

- Δάκτυλος (τά-τα-τα)

Ρί...ξετε...δυο/ φύλ...λα...κι/σσού.. σαν...ιε/ρό ..φυ...λα/κτό

(Κ. Παλαμάς)

- Αμφίβραχος ή μεσοτονικός (τα-τά-τα)

Τα...πρώ...τα/μου...χρό...νια/ τ'α...ξέ...χα/στα ...
τά '...ζη/σα ...

(Κ. Παλαμάς)

15.14. Τι ονομάζουμε ημιστίχο, τι στίχο και τι στροφή;

Ημιστίχο ονομάζουμε, το καθένα από τα δύο τμήματα, στα οποία χωρίζεται ένας μετρικός στίχος.

*Ρόδο της μοίρας γύρευες να θρεις να μας πληγώσεις
μα έσκυβες σαν το μυστικό που πάει να λυτρωθεί
κι ήταν ωραίο το πρόσταγμα που δέχτηκες να δώσεις
κι ήταν το χαμογέλιο σου σαν έτοιμο σπαθί.*

(Γιώργος Σεφέρης, «Ερωτικός Λόγος»)

Στίχο ονομάζουμε, καθεμιά από τις σειρές ποιήματος, που αποτελείται από μέτρα και που συνήθως αποτελεί και μία ρυθμική ενότητα.

Φύλαγα τους τρεις τελευταίους στίχους

που μου είχαν κατεβεί μια μέρα πάνω στην κουβέντα,
κι αναρωτιόμουν σε ποιο ποίημα να τους μπάσω, ή μήπως φτιάξω
ένα καινούριο σέρτικο για τον Αερολιμένα της Λάρνακας
που διέθετε και Σάλα Καπνιστών, με καθιστικούς πάγκους ολόγυρα
και πλευρικούς απορροφητήρες σαν κουζίνας μεγάλου ξενοδοχείου,
ανοιχτή χωρίς πόρτες κι ευκολόβρετη
όπου μέχρι να τσουλήσουν οι αποσκευές
ρουφούσες κάνα δύο λαχταριστά τσιγάρα,
ξεχαρμάνιαζαν πάνω από είκοσι ρουφηχτάρηδες ταυτόχρονα.

(Μίμης Σουλιώτης, «Αερολιμήν»)

Στροφή ονομάζουμε ομάδα δύο ή περισσότερων στίχων με ρυθμική ενότητα, που αποτελεί βασική μονάδα των στιχουργικών συστημάτων.

**Θα 'ρθουν, ω Θεέ μου, οι πελαργοί·
της μάνας μου τους κράζει η γη.**

*Οι στρατοκόποι, το δισάκι...
κάθε ραχούλα και μια Ιθάκη.*

*Πριν τρεις οργιές ανοίξει η γη,
να ιδούν τη δόλια μάνα οι γιοι.*

«Ρόζιασε και το κυπαρίσσι,
γιε μου, που εφύτεψες στη βρύση...»

Και καρτερούνε στο χωριό
να κρούσουν το καμπαναριό!

(Γιάννης Κουτσοχέρας, «Απόδημοι»)

15.15. Πότε έχουμε ομοιοκαταληξία;

Όταν δύο σίχοι παρουσιάζουν πλήρη ηχητική ομοιότητα από το τελευταίο τους τονισμένο φωνήεν και μετά.

Πουλί μου, εσύ που μου 'φερνες νεράκι στην παλάμη
πώς δε θωρείς που δέρνουμαι και τρέμω σαν καλάμι;

Στη στράτα εδώ καταμεσής τ' άσπρα μαλλιά μου λύνω
και σου σκεπάζω της μορφής το μαραμένο κρίνο.

(Γιάννης Ρίτσος, «Επιτάφιος»)

15.16. Ποιους βασικούς τύπους ομοιοκαταληξίας έχουμε;

- Ζευγαρωτή (ααββ)

Ως πότε παλικάρια, να ζούμεν στα στενά,
μονάχοι, σαν λιοντάρια, στες ράχες, στα βουνά;

(Βασίλης Ρώτας, «Ο παππούλης»)

- Πλεχτή (αβαβ)

Ο ουρανός ποττέ του τες αστραπές φοάται
σασίριν όντας ένι, πον κι όμορφος καιρός;
Έτσι κι ο προκομμένος μαγκόν εν συλλοάται
τους κακολοητές του, σγοιαν ένι καθαρός.

(Δημήτρης Λιπέρτης, «Ο φτόνος εν προσφάιν κι η αβανιά ψουμίν»)

- Σταυρωτή (αββα)

Πόσο μικροί είμαστε, παιδιά,
όσο κι αν κάποτες φαινόμεστε μεγάλοι,
από τα πόδια ως το κεφάλι,
μυαλό, κορμίν, αισθήματα, καρδιά.

(Κώστας Μόντης, «Άνθρωποι»)

- Ζευγαροπλεχτή (ααβγγβ)

*Χριστός γεννάται σήμερα!
Τ' αρνιά βελάζουν ήμερα
στη χιονισμένη στάνη...
Τα σήμαντρα βαρέσανε
κ' οι κοπελιές φορέσανε
το γιορτινό φουστάνι...*

(Νίκος Ρούτσος, «Χριστούγεννα»)

15.17. Τι ονομάζουμε έμμετρο λόγο (έμμετρη ποίηση);

Έμμετρος λόγος λέγεται αυτός που συντάσσεται με μέτρα, δηλ. με συμμετρικούς περιορισμούς ώστε η συμμετρία να επιφέρει ευφωνία (αρμονία), άρα αισθητική απόλαυση, να τέρπει την αίσθηση ακοή.

1	2	3	4	5	6	7	8
Σέ	γνω-	ρί-	ζω-α-	πό	την	κό-	ψη
του	σπα-	θιού	την	τρό-	με-	ρή,	
σε	γνω-	ρί-	ζω-α-	πό	την	ό-	ψη
που	με	βια	με-	τράει	τη	γη.	

(Δ. Σολωμός, «Ύμνος εις την Ελευθερίαν»)

15.18. Τι είναι ο ελεύθερος στίχος;

Στίχος που από μετρικής πλευράς δεν υπακούει στις στιχουργικές δεσμεύσεις της παραδοσιακής ποίησης.

- Δεν έχει συγκεκριμένο μέτρο
- Δεν επιδιώκει ομοιοκαταληξία
- Δεν έχει συγκεκριμένο αριθμό συλλαβών
- Συνήθως συνοδεύεται από ελλιπή στίξη και διαταραγμένη σύνταξη

*Κι αν δεν μπορείς να κάμεις την ζωή σου όπως την θέλεις,
τούτο προσπάθησε τουλάχιστον
όσο μπορείς: μην την εξευτελίζεις
μες στην πολλή συνάφεια του κόσμου,
μες στες πολλές κινήσεις κι ομιλίες.*

*Μην την εξευτελίζεις πηαίνοντάς την,
γυρίζοντας συχνά κ' εκθέτοντάς την,*

στων σχέσεων και των συναναστροφών
την καθημερινήν ανοησία,
ως που να γίνει σα μια ξένη φορτική.

(Κωνσταντίνος Π. Καβάφης, «Όσο μπορείς»)

15.19. Τι ονομάζουμε επώνυμη ποίηση;

Επώνυμη ποίηση είναι η ποίηση που φέρει την υπογραφή του δημιουργού της, σε αντίθεση με τη λαϊκή δημιουργία, που είναι ανώνυμη.

Να σ' αγναντεύω, θάλασσα, να μη χορταίνω,
απ' το βουνό ψηλά
στρωτήν και καταγάλανη και μέσα να πλουταίνω
απ' τα μαλάματά σου τα πολλά.

(Κώστας Βάρναλης, «Πρόλογος» στην ποιητική σύνθεση «Το φως που καίει»)

15.20. Τι είναι η ακροστιχίδα;

Στιχουργικό παιχνίδι, σειρά στίχων ή στροφών που τα αρχικά τους γράμματα (συλλαβές ή λέξεις) είναι τακτοποιημένα ή σε αλφαβητική σειρά ή έτσι που να σχηματίζουν λέξη ή φράση.

Γλυκό, μικρό μου παιδί
Έλα στην αγκαλιά μου
Λίγο.
Ίσια στα μάτια κοίταξέ με.
Ονειρεύομαι!

15.21. Τι είναι τα δημοτικά τραγούδια;

Ποιητικά κείμενα των οποίων ο αρχικός δημιουργός παραμένει άγνωστος και ανώνυμος και αποδίδονται στη λαϊκή ποιητική δημιουργία.

Μάνα με τους εννιά σου γιους και με τη μια σου κόρη,
την κόρη τη μονάκριβη την πολυαγαπημένη,
την είχες δώδεκα χρονώ κι ήλιος δε σου την είδε!
Στα σκοτεινά την έλουζε, στ' άφεγγα τη χτενίζει,
στ' άστρι και τον αυγερινό έπλεκε τα μαλλιά της.
Προξενητάδες ήρθανε από τη Βαβυλώνα,
να πάρουνε την Αρετή πολύ μακριά στα ξένα.
Οι οχτώ αδερφοί δε θέλουνε κι ο Κωσταντίνος θέλει.
«Μάνα μου, κι ας τη δώσομε την Αρετή στα ξένα,
στα ξένα κει που περπατώ, στα ξένα που πηγαίνω,
αν πάμ' εμείς στην ξενιτιά, ξένοι να μην περνούμε.

(Δημοτικό, «Του νεκρού αδελφού»)

15.22. Τι είναι οι μαντινάδες;

Οι μαντινάδες είναι είδος λαϊκού τραγουδιστού στιχουργήματος που παραπέμπει στην Κρήτη, που είναι η αδιαφιλονίκητη γενέτειρά του. Πρόκειται για δείγμα νησιώτικης έκφρασης, δίστιχο, με στίχους συνήθως δεκαπεντασύλλαβους και με ομοιοκαταληξία. Πολλές μαντινάδες είναι ευρέως γνωστές και παγιωμένες, μα και εξακολουθούν να πλάθονται αυθόρμητα σε κάθε στιγμή του ανθρώπινου βίου. Έτσι είναι δύσκολο να χαρακτηριστεί η θεματική τους, καθώς άλλες εκφράζουν τον ανθρώπινο πόνο, άλλες τον έρωτα, τον μισισμό, τη χαρά της ζωής, ενώ άλλες έχουν σκωπτικό ή και θυμοσοφικό περιεχόμενο. Σημαντικό στοιχείο της μαντινάδας είναι το κρητικό ιδίωμα, μπορούν ωστόσο να αποτελέσουν υλικό για δημιουργική γραφή με το σύνηθες καθημερινό λεξιλόγιο. Ακολουθούν χαρακτηριστικά παραδείγματα.

Πολλές μαντινάδες υμνούν την ομορφιά της γυναίκας ή της αγαπημένης ή εκφράζουν τον έντονο έρωτα που καίει τα σωθικά:

*Μάθια ζαχαροξάνοιχτα, ζαχαροπαιγνιδάτα,
που χαμηλοξανοίγετε και γνέφετε κλεφτάτα*

Ο πόνος του χωρισμού ή της μετανάστευσης αποτελεί συχνό μοτίβο:

*Μισεύεις, κλαίνε τα πουλιά, μαραίνονται τα δάση,
άχι, τον έρμο τον καιρό, και πότε θα περάσει.*

Ενώ άλλοτε σε ύφος γνωμικού προβάλλονται οι καθιερωμένες αξίες:

*Αγάπη οπού σκέφτεται εμπόδιο τη φτώχεια
είναι σα λάσπη που πατεί κανείς τα πρωτοβρόχια.*

15.23. Τι είναι τα τσιαττιστά;

Τα τσιαττιστά αποτελούν σημαντικό κομμάτι της Κυπριακής λαϊκής ποίησης. Είναι ολιγόστιχα, συνήθως δίστιχα, ομοιοκατάληκτα δημιουργήματα σε ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο. Οι τελευταίες επτά συλλαβές επαναλαμβάνονται συνήθως από την ομήγυρη. Τα δίστιχα αυτά έχουν ανταγωνιστικό χαρακτήρα, καθώς φτιάχνονται αυθόρμητα με στόχο να υπερισχύσει ο ένας «καλοφωνάρης» του άλλου, σε ένα είδος ποιητικού διαγωνισμού, γι' αυτό και ονομάζονται και «τραούθκια του παλιωμάτου» (παλιώνω = παλεύω). Αν εξαιρέσουμε τον ανταγωνιστικό τους χαρακτήρα, είναι προφανές ότι τα τσιαττιστά έχουν πολλές ομοιότητες με τις Κρητικές μαντινάδες:

*Εεε
Επωλοπέτησες πολλά τζιαι επάρ'το τζιαι χαπάρι,
τζιαι βάλω σου στο στόμα σου δκυο πράτσα χαλινάρι.*

(Γεώργιος Πανασιός Κογκονιάς, 1888-1963)

15.24. Τι είναι το χαϊκού;

Ιαπωνική ποιητική φόρμα. Παραδοσιακά αποτελείται από τρεις ομάδες των 5, 7, 5 συλλαβών, οι οποίες τοποθετούνται σε τρεις στίχους για έμφαση ή σε έναν, χωρισμένο με κενά.

*Λίμνη παλιά
Πηδά ο βάτραχος μέσα
Ο ήχος του νερού.*

(Ματσούο Μπασό)

*Φόρεσα πάλι
τη φυλλωσιά του δέντρου
κι εσύ βελάζεις.*

(Γιώργος Σεφέρης)

15.25. Τι είναι το λίμερικ;

Το λίμερικ είναι πεντάστιχο σατιρικό ποίημα το οποίο ακολουθεί την παρακάτω δομή:

1^{ος} στίχος: Παρουσίαση πρωταγωνιστή

2^{ος} στίχος: Βασική ιδιότητα ή παραξενιά του πρωταγωνιστή

3^{ος} & 4^{ος} στίχος: Ενέργειες πρωταγωνιστή και αντιδράσεις περιβάλλοντος

5^{ος} στίχος: Παραλλαγή του 1^{ου} στίχου - Κλείσιμο της ιστορίας με ένα επίθετο κατάλληλο νοηματικά και ταυτόχρονα εντυπωσιακό και ευρηματικό

*Είτανε μια κοπέλα στο Πεκίνο
Που 'λεγε πάντα: «Δος μου κι απ' εκείνο»
Και σαν της τα δώσαν όλα
Έσκασε σαν πασαβιόλα
Και την κλάψανε πολύ στο Πεκίνο.*

(Γιώργος Σεφέρης, «Ποιήματα με ζωγραφιές σε μικρά παιδιά»)

15.26. Τι είναι τα νανουρίσματα;

Ποίηση που αναβλύζει τρυφερότητα, στοργή και ευαισθησία, που έχει δώσει η λαϊκή μας παράδοση για το νανούρισμα των μικρών.

*Αγιά Μαρίνα τζαι τζυρά που ποτζοιμίζεις τα μωρά
ποτζοίμιστο μωρούδι μου τζαι το μιτσικουρούδι μου
έπαρτο πέρα γύριστο τζαι πάλε στράφου φέρμου το
τζαι πάλε στράφου φέρμου το, γιατί εν μωρό τζαι θέλω το
έπαρτο πέρα των περών, τζει πόσιει καθαρό νερό
να πλύνει τα ρουχούθκια του τζαι τα πουκαμισούθκια του
να κάμει νάννι, νάννι του τζαι έσιει δουλειές η μάμμα του*

τζαι έσειει δουλειές η μάνα του, να κάμει νάννι, νάννι του
να κάμει νάννι, νάννι του, να κάμει νάννι, νάννι του

15.27. Τι είναι τα ταχταρίσματα;

Έμμετρα λογοπαίγνια με τραγουδιστικό χαρακτήρα που συνοδεύονται συνήθως από ψευδοχορευτικές κινήσεις και απαγγέλλονται στα μικρά που αρχίζουν να στέκονται και να περπατούν.

*Μες στην κούπα τη χρυσή
πίνει το μωρό κρασί.
Το τάγιζεν η μάνα του
ψωμί με την κανέλα,
να μεγαλώσει γρήγορα
να γίνει μια κοπέλα.
Το τάγιζεν η μάνα του
ψωμί με το μπαχάρι,
να μεγαλώσει γλήγορα
να γίνει παλικάρι.*

*Το παιδί μου το μικρό
μοναχό κυλάει τ' αυγό,
και κανείς δεν το βοηθά,
μόνο η πέρδικα κι ο αϊτός
και της Παναγιάς ο Γιος.*

15.28. Τι είναι ο γλωσσοδέτης;

Παιχνίδι κατά το οποίο πρέπει κανείς να επαναλάβει ή να επαναλαμβάνει συνεχώς ταχύτερα λέξεις που μοιάζουν μεταξύ τους, περισσότερο όμως πλαστές και που καθίστανται έτσι δυσπρόφερτες.

*Άσπρη πέτρα ξέξασπρη
κι απ' τον ήλιο ξεξασπρότερη.*

*Καλημέρα, καμηλάρη,
καμηλάρη, καλημέρα.*

*Κούπα καπακωτή,
κούπα καπακωμένη,
κούπα ξεκαπάκωτη,
κούπα ξεκαπακωμένη.*

15.29. Τι είναι το ανέκδοτο;

Διήγηση ευτράπελου και διασκεδαστικού επεισοδίου.

Η δασκάλα ερωτά την Κοκκινোসκουφίτσα:

– Πες μου, Κοκκινোসκουφίτσα μου, ποιος είναι προτιμότερος, ο κακός λύκος, η στριμμένη μάγισσα ή ο λαίμαργος γίγαντας;

– Ένας φαφούτης λύκος, που κληρονόμησε μια στριμμένη πάμπλουτη μάγισσα, που την ξέκανε ένας λαίμαργος γίγαντας που πέθανε από δυσπεψία, απάντησε η Κοκκινোসκουφίτσα.

Από το βιβλίο «Δημιουργική Γραφή – Οδηγίες Πλεύσεως»

15.30. Τι είναι τα αινίγματα;

Σύντομα τμήματα λόγου που αναφέρονται σε ένα πρόσωπο ή αντικείμενο, με ασαφείς όρους ή χαρακτηρισμούς και χρησιμοποιούνται, συνήθως ως παιχνίδι, για τον έλεγχο της νοημοσύνης των άλλων.

Άψυχο ψυχή δεν έχει, και στον ουρανό πηγαίνει.

(Ο καπνός)

Χιλιοτρύπητο λαγήνι που σταλιά νερό δε χύνει. Τι είναι;

(Το σφουγγάρι)

Περνώ στεριές και θάλασσες,
ρωτάω και απαντώ,
κι όμως καθόλου δε μιλώ.

(Η επιστολή)

15.31. Τι είναι το θέατρο σκιών;

Αρχαία μορφή θεάτρου η οποία βασίζεται στη χρήση φιγούρων.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Εεεε, βρε παιδιά! Όπα!

ΚΟΛΛΗΤΗΡΗΣ: Όπα, όπα, όπα!

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Γεια σου, ξυπόλητη οικογένεια. Εεεε, μανούλα μου!... Αχ, μωρέ, κουράστηκα σήμερα. Επιτρέπεται, στην εποχή μας, που ο κόσμος πάει στη Σελήνη, να πεινάν οι άνθρωποι; (κλαψουρίζοντας) Πεινάω, βρε παιδιά. Μόνο με τον ύπνο βρίσκω σωτηρία. Και δεν ξανακοιμάμαι; Εδώ θα ξαπλώσω, (χασμουριέται) έξω από την παράγκα μου, που είναι ωραία... βρομάντζα.

(Χασμουριέται παρατεταμένα και αποκοιμείται.)

Έξω από το σαράι

(Μουσική. Ο πασάς υποδέχεται το Χατζηαβάτη.)

ΠΑΣΑΣ: Γεια σου, Χατζηαβάτη, τζάνεμ.

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ: Σας προσκυνώ και σας καλημερίζω, εφέντη, ο καημένος. Μόλις τελείωσα τη διαταγή σας.

(Ε. Σπαθάρης, «Ο Καραγκιόζης αστροναύτης»)

15.32. Τι είναι τα λογοπαίγνια;

Λεκτικά παιχνίδια του προφορικού λόγου κατά τα οποία, με τη χρησιμοποίηση φωνητικών ομοιοτήτων, αναγραμματισμών, αντιστροφής συλλαβών κ.λπ., μια λέξη ή μια φράση γίνεται διφορούμενη ή αλλάζει το νόημά της.

Σήκω Τάκη να φας

που μπορεί να ερμηνευτεί και ως «συκωτάκι να φας».

15.33. Τι είναι η παροιμία;

Λαϊκή φράση η οποία επιγραμματικά εκφράζει μια αλήθεια για τη ζωή, μια γνώμη που πηγάζει από τη μακρόχρονη κοινή πείρα, συνήθως με τρόπο αλληγορικό.

Άνθρωπος αγράμματος, ξύλο απελέκητο.

Ακόμη δεν τον είδαμε, Γιάννη τότε βαφτίσαμε.

Κάνε το καλό και ρίξ' το στο γιαλό.

Κάλλιο αργά παρά ποτέ.

15.34. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά των κόμικς;

Τα κόμικς (εικογραφήματα) πραγματεύονται, συνήθως, θέματα που απασχολούν τους ανθρώπους στην καθημερινή τους ζωή. Σε αυτά κυριαρχεί η εικόνα. Επίσης, δεν υπάρχει αφηγητής, αλλά ευθύς λόγος ή/και διάλογος μεταξύ των προσώπων. Ο λόγος είναι περιορισμένος στα εντελώς ουσιώδη, μια που ο αναγνώστης αντιλαμβάνεται πολλά στοιχεία του κειμένου από τις εικόνες. Τέλος, στα κόμικς χρησιμοποιούνται, κατά κόρον, επιφωνήματα, ήχοι, γκριμάτσες που δηλώνουν τα συναισθήματα των ηρώων.

- Αποτελούν συγκροτημένη ιστορία. Δεν είναι γελοιογραφίες.
- Χρησιμοποιούνται εικόνες.
- Υπάρχει ακολουθία τετραγώνων (καρέ/βινιέτες).
- Συνήθως δίνονται τα λόγια των χαρακτήρων σε μπαλόνια ομιλίας με μύτερες απολήξεις όταν μιλά κάποιο πρόσωπο ή συννεφάκια όταν το πρόσωπο σκέφτεται.
- Τα λόγια του αφηγητή ή άλλες πληροφορίες δίνονται σε πλαίσια (λεζάντες).
- Χρησιμοποιούνται συγκεκριμένες λέξεις για να αποδοθούν ήχοι, π.χ ντριννν.
- Οι δημιουργοί «παίζουν» με το μέγεθος ή το κεφαλαίο / μικρό για να αποδώσει τα συναισθήματα και τη διάθεση των χαρακτήρων.

- Χρησιμοποιούνται σύμβολα για να υποδηλώσουν συναισθήματα.
- Χρησιμοποιούνται μακρινά πλάνα για την ένταξη μιας ομάδας σε συγκεκριμένο περιβάλλον ή κοντινά για παρουσίαση μιας πιο κοντινής (διαπροσωπικής) σχέσης με τον αναγνώστη.

